

MIJO KORADE
Zagreb

ZNAČENJE KRISTIЈANOVIĆEVIIH DUHOVNO-PROPOVJED- NIČKIIH DJELA

BEDEUTUNG DER GEISTLICHEN UND PREDIGTEN-SCHRIFTEN VON KRISTIЈANOVIĆ

Der Autor argumentiert im Text sorgfältig die drei Frühwerke von Ignac Kristijanović, ihren Wert und ihre Bedeutung beweisend.

Ignac Kristijanović je prva svoja djela objavio u vrijeme kada je, nakon službe kapelana u Hrvatskom zagorju (u Radoboju, Krapini i Zagorskim Selima), u Zagrebu bio kapelan kod Sv. Marka (1823.-30.) i duhovnik u bogoslovnom sjemeništu (1830.-1834.).¹ Po sadržaju jedno od njih je asketsko djelo, drugo zbirka propovijedi, zatim jedan katekizam i molitvenik za bolesnike. U obzir uzimam prva tri na kojima želim prikazati Kristijanovićevu duhovno-teološku orijentaciju i značenje njegovih djela u ambijentu i vremenu kada su objavljena. To su sljedeća djela:

- *Nachin vu vszèh sivlènya dogodyajih vszigdar zadovolynomu biti. Negda po Ant. Alfons. od Szaraszà vu francuzskom, szada horvatzkom jeziku po Ignacziu Kritzian, vu Gornjom vârashu zagrebechkem sz. Marka kapelânu izpiszan. Vu Varasdinu, pritzkan od Ivana Szangilla, 1826., (8°, 254. str.).*

- *Blagorèchja za vse czèloga léta nedèlye. Na dve ztrané razdelyena y po Ignacziu Kritzian, vu Gornyém vârashu zagrebechkem pri sz. Mârku kapelânu vân dâna. Vu Zagrebu, pritzkana z-szlovami Ferencza Suppan, 1830, (8°, 300+300 str.).*

- *Kerztchanzki navuk, za francuzke biskupie naredyen, vu nemski y diachki jezik preneshen, szada po... vu horvatzki obernyen, Vu Zagrebu, pritzk. pri Ferenczu Suppan, 1831.²*

Prijevod djela "Ars semper gaudendi"

Za prvu knjigu, dok je bila u tisku, Kristijanović je objavio posebni Oglas na dvije stranice, u kojemu je objasnio o kakvom se djelu radi, kada će se pojaviti, kako će biti veliko i kolika će mu biti cijena, te ga toplo preporučuje čitateljima. Letak je potpisao

20. ožujka 1826. Posebno je zanimljiv zbog rodoljubne note, a budući da nam nije sačuvano puno sličnih oglasa iz toga vremena, donosim ga (u današnjoj grafiji) u cijelosti:

OGLAS

Po viteških peldah drečnih nekojih Domovine Ljubitelov, koji osebuju iz želje narodni naš Jezik bolje osvetlati tersenja svoja obilno pokazati jesu, zbuđen, stanoviti Pismotvor pod imenom: "Način vu vseh življenja događajih zadovoljnomu biti" iz nemškoga vu Horvatski naš Jezik prenešen, na občinsku svetlost van dati nakanil jesem. Pismotvor ov, kojega početni Pisec Alfonz Sarasa tak zbog verloče i osebujnoga dugovanj sadržavanja, kak takaj zbog vugodnosti Zgovorov od vnogeh večeh glasovitomu negda Mudroznancu Leibniciušu prisposobljen je bil, i s-slovotiskum, i vezanjem (s-pomočju Božjum) do Novoga Leta gotov bude; zato ga vsem, prez vsake Stališa razluke, kojem i domorodni jezik pri serdцу leži, i pokojno na svetu ovem kratkoterpeče življenje, kaj jedini vseh vmertelneh cilji biti bi moral, voditi želju za predbrojivanje preporučam: i pokedob cela knjiga do 16 pritišnjeneh arkušev iznese, zato cena ove 48 kr. Srebra zeusem labkotna sudi se. Vu prenašanju ovem tak naredbe Pravopisanja, kak i načina govorenja (Stylus) osebuju pred očimami imel jesem, zato se ufam, da navlastito napreduvati želečem nepovoljen ne budem. - Cilju truda mojega, kak vsaki lehko spoznati more, drugi neje, kak goruča želnost predragoj Domovini pohasneti.

Dajem vu Zagrebu dan 20. Sušca 1826.

*Istinski Domorodec
Ign. Kristian m.p.
Kapelan Zagreb.³*

Na sličan način kao u Oglasu Kristijanović i u predgovoru same knjige, koji je potpisao 1. ožujka 1826. (dakle, prije nego je objavio Oglas), objašnjava glavni cilj izdavanja knjige, a to je želja da svojim sunarodnjacima pruži korisno i potrebno štivo. Posebno naglašava da će djelo pomoći svakome tko ga pročita da stekne duševni mir i popravi svoj život. U njemu još opisuje kako je došlo do objavljivanja toga djela. Naime, prije nekoliko godina slučajno je došao do te knjige na njemačkom jeziku i toliko mu se svidjela da ju je preveo kako bi imao tekst za sebe, jer je knjigu morao vratiti i nije mogao nabaviti drugu. Zatim su ga neki prijatelji nagovorili da taj prijevod objavi. Predgovor u današnjoj grafiji glasi ovako:

PREDGOVOR

Občinska vsakoga človeka želja i tersenje je mirno i povoljno živeti. Kajti vendar vnogi za vu želji ovoj napreduvati, ali nepriredne, ali i morebiti zeusem suprotivne načine poprijemljeju, zato ali nigdar, ali kruto redko žel'noga cilja dobivaju. Iz ove anda namere vsem i sledujem prez vsake stališa razluke, ljublenem Domorodcem, koji občinskoga ovoga tersenja zadovoljnost najmre serdca zadobiti, delniki postati želiju, pismotvor ov pod imenom Način vu vseh življenja događajih vsigdar zadovoljnomu biti osebuju svjetujem i preporučam.

Moja zadnjič misel, dragi Domorodec! Ni bila Pisomotvor ov kada na svetlo van dati, ar kada bi pred nekulikemi leti knjiga ova vu Nemskom meni pripetce, vu ruke

dospela bila, kajti se meni zbog verloče i osebnjnoga dugovanj, koja vu sebi saderžava, znamenovanja je dopala, ne pazeč na trud, nju vu Narodni Jezik prenesti odlučil jesem, da se po tom i vu mojem Materinskem jeziku bolje vtemeljim i knjigu koju drugač preskerbeti nesem mogel, za moju lastovitu hasen vsigdar pri rukah zaderžati morem. Medtemtoga znaš li se jesu nekoji vitezi Domovine Ljubitelji koji mene za ov občinsko vsem vu živlenju potreben pismotvor na svetlo van dati nagovorili jesu. Po oveh anda nagovoru moju istinsku predragoj Domovini pohasneti želju očituvati želim.

Vu Zagrebu dan 1. Sušca 1826.

Istinski Domorodec

Ignac Kristian

Zagrebečki kapelan m.p.⁴

Knjiga ima tri dijela od kojih u prvom razlaže očigledne dokaze Božje providnosti u svijetu i kako čovjek pouzdavajući se u nju može živjeti u smirenosti i zadovoljstvu. Mir čovjek može uživati tako da se ne obazire na događaje ovoga svijeta, nego da se prilagodi njima i nastoji da se oni ravnaju prema čovjekovoj volji. Čovjek će bolje shvatiti Božju providnost ako uvidi da se ona proteže i u najmanje stvari koje se nama čine posve nevažnima. Čovjek se mora uvijek uzdati u providnost koja sve na ovome svijetu ravna s mudročću, jer samo tako može zadobiti pokoj i mir srca. Ništa se na ovome svijetu ne događa slučajno, nego po volji i mudrosti Božjoj, koju mi ne možemo promijeniti.⁵

U drugom dijelu autor odgovara na neke dvojbe glede Božje providnosti pa govori o tome zašto Bog dopušta grijeh; zašto zli i pokvareni dobro prolaze u životu, a dobri trpe i u nevolji su; te zašto postoji zlo i dobro, tijelo i duša. Bog dopušta jedno i drugo, zbog svoje mudrosti, zato o tome čovjek ne može govoriti i nedostaci drugih i naši nas ne smiju uznemirivati.⁶

U trećem dijelu razlaže načine kako čovjek u svim promjenama ovoga svijeta, razmišljajući o Božjoj providnosti, mora ostajati miran i smiren; kako zadržati mir i zadovoljstvo u nevoljama i nesreći; kako biti zadovoljan u svom staležu i društvenom stanju; kako biti zadovoljan u dobru i zlu, siromaštvu i bogatstvu itd.; kako biti zadovoljan u trpljenju i patnji; kako biti zadovoljan u času smrti.⁷

Autora djela Kristijanović navodi u samom naslovu, jednako ga spominje u Oglasu i dovodi njegovo djelo u vezu s glasovitim filozofom Leibnizom. Alphonse Antoine de Sarasa (1618.-1667.) rođen je u Nieuportu u zapadnoj Flandriji od španjolskih roditelja. U isusovački red ulazi 1632., sedam godina je gimnazijski profesor u Gandu, a zatim propovjednik u Gandu, Bruxellesu i Anversu. Osim jednog kratkog matematičkog djela (1649.) objavio je *Ars semper gaudendi, demonstrata ex sola consideratione Divinae Providentiae...* (Umijeće stalne radosti, prikazano iz samog razmatranja Božje providnosti), Antverpiae 1664. (418 str.). Drugi dio mu izlazi pod naslovom *Artis semper gaudendi Pars secunda laetitiae perfectae artificium in conscientiae recta efformatione inventum...* (Drugi dio umijeća stalne radosti i kako se dolazi do vještine savršenog veselja u ispravno uređenoj savjesti...) Antverpiae 1667. (640 str.).

Djelo je bilo vrlo rašireno sve do 19. stoljeća. Na latinskom je doživjelo pet integralnih izdanja i desetak u skraćenom obliku, a na njemačkom oko 20, francuskom sedam, talijanskom tri, te na engleskom, holandskom, mađarskom, španjolskom i hrvatskom.⁸ Već je Šafarik znao da je Kristijanović svoj prijevod učinio iz njemačkog predloška, kako to navodi sam Kristijanović u Predgovoru.⁹ On se najvjerojatnije služio skraće-

nim izdanjem pod naslovom *Kunst in allen Vorfällen des menschlichen Lebens vergnügt zu seyn*, Augsburg 1806. (3. izd), ili Pest 1807. Pogotovo što je Kristijanovićev naslov doslovni prijevod toga njemačkog izdanja.

Sarasavo djelo Hurter naziva “zlatna knjiga”,¹⁰ a moderni istraživači ga smatraju prethodnikom teološke discipline - teodiceje.¹¹ “Umijeće stalne radosti” posebno je cijenio glasoviti njemački filozof Gotfried Wilhelm Leibniz (1646.-1716.), koji sam naglašava da se u svojim *Essais de Théodicée sur la bonté de Dieu, la liberté de l’homme et l’origine du mal* (1710.) često njome služio i preuzeo mnoge Sarasava postavke. Naime, Leibniz je prvi razriješio problem koji su postavljali još grčki filozofi: kako spojiti Božju dobrotu i milosrđe sa zlom i nesrećama u svijetu. Tako on utvrđuje da vječne istine imaju svoj temelj u Bogu, da ustaljeni sklad (prädestinierte Harmonie) u svijetu može potjecati samo od Boga, da je zlo u svijetu nužno ograničenje, a čovjekov grijeh nužna cijena slobodne volje itd.¹² Tako on ustanovljuje teodiceju kao samostalnu disciplinu koja kasnije ulazi u sastav teologije (kao theologia naturalis), a to znači spoznaja Boga prirodnim zakonima i ljudskim razumom.

S druge strane, Sarasa se svojim djelom pridružuje plejadi kršćanskih humanista iz 17. stoljeća koji u svojim djelima pronalaze sklad između klasične filozofije i kršćanskih načela i na temelju klasične misli odgajaju u kršćanskim vrednotama, kao što su: npr. Piere Charon - *Le traité de la sagesse* (1601.), Juan Eusebio Nieremberg - *De arte voluntatis libri sex* (1631.), Sforza Pallavicino - *Del bene* (1644.), naš Dubrovčanin Benedikt Rogačić - *Euthymia seu de tranquillitate animi* (1690.) i drugi.

Činjenica da Kristijanović prevodi tada još uvijek popularno Sarasavo djelo pokazuje da je bio svećenik tada moderne, prosvjetiteljske orijentacije, koju je vjerojatno stekao još za studija teologije, gdje mu je jedan od priručnika bilo djelo Gradišćanca Mihe Horvata *Theologia pastoralis* (1781.-1782, 1790.). U njemu Horvat župnicima preporučuje za duhovno štivo uz autore Pascala, Muratorija, Franju Saleškog i Sarasavo djelo: “Alph. Ant. de Sarasa, *Ars semper gaudendi: Liber Magno saeculi nostri Philosopho, Leibnitio, in deliciis.*”¹³ Indikativno je da Kristijanović umjesto spekulativnih i moralističkih djela za svoj kajkavski prvijenac odabire ono koje zadire u najteže egzistencijalne čovjekove probleme, donosi razumsko obrazlaganje postojanja Boga i pronalaženje čovjekova zadovoljstva i nutarnjeg mira.

Zbirka propovijedi

Kao moderan i prosvijećen teolog Kristijanović se pokazuje i u svojoj zbirci nedjeljnih propovijedi u dva sveska. Djelo je posvetio poznatom prosvjetnom djelatniku i kajkavskom piscu Tomašu Mikloušiću, svom ujaku, kojega na početku Posvete oslovljava sa “Mnogo poštovani Gospon Plebanuš! Dragi Vujec!”

U Predgovoru navodi da svi narodi Europe imaju na svom jeziku knjiga iz različitih područja znanosti i kulture, dok “mi skoro jedini zaostali jesmo”, pa nemamo ni najpotrebnijih djela za opću pouku puku, osim nekih starinskih i nekoliko novijih koje su prevedene iz njemačkog (najvjerojatnije misli na prijevode njemačkih propovijedi svojih suvremenika Josipa Ernesta Matijevića, Josipa Horvata, Josipa Vračana i Josipa Đurkovečkog¹⁴), koje nisu primjerene našem puku. Ustvari pravih propovijedi nemamo, dok je narod nepoučen i treba ga odgajati u istinskim kršćanskim vrednotama. On se služio mnogim latinskim i njemačkim djelima i iz njih odabirao, ali je najviše sam promiš-

ljao i kroz jedanaest godina propovijedanja dotjerivao svoje govore da budu korisni i razumljivi jednostavnim ljudima.¹⁵

Na početku prve knjige donosi "Zavjeteke pripovestih Svetoga pisma Staroga i Novoga zakona" što je zapravo sažetak ili kratki prikaz Biblije od stvaranja svijeta do utemeljenja Crkve (str. 1.-12.), dok nakon toga u kratkim pitanjima i odgovorima iznosi isto gradivo (12.-16). Time je pružio mali biblijski katekizam. U bilješki napominje da bi župnici morali barem jednom u godini to gradivo protumačiti i ponavljati puku.

Zatim slijede propovijedi za sve nedjelje crkvene godine, a tematika im je uglavnom poučno-moralna. Počinje sa smrću, te slijedi o Božjoj providnosti, o čovjekovu blaženstvu, potom se redaju uglavnom moralne i društvene pouke, kao borba protiv grijeha (pijanstvo, kletva, mlakost, nestalnost u dobru...), kršćanske kreposti - mir duše, ljubav bližnjemu, dužnosti roditelja i djece i sl. Uz to donosi propovijedi za važnije crkvene blagdane. Na kraju su tri propovijedi za pokladne dane (o fašniku), te o sveto-sti prisige i zloći krivokletstva. Završava s pjesmom "Hvaljen budi Jezuš Kristuš".

Kristijanovićeve propovijedi su jednostavne, ne previše dugačke (oko 10 str.), s dosta retoričkih pitanja, utemeljene uglavnom na Sv. pismu i crkvenim ocima, s dosta primjera kojima potvrđuje i ilustrira iznesenu nauku. One imaju sve elemente tada u Europi modernog smjera - prosvjetiteljskog i reformnog katolicizma: Sveto pismo, crkveni oci, odgajanje i prosvjećivanje u temeljnim ljudskim i kršćanskim vrednotama, naglasak na moralnoj problematici, te jednostavnost stila i razlaganja gradiva.

Kršćanski navuk

U samom naslovu Kristijanović objašnjava da se radi o katekizmu koji je objavljen po naredbi francuskih biskupa, a zatim preveden na njemački i latinski jezik iz kojega on prevodi na hrvatski (kajkavski) jezik.

Djelo dosad nije pronađeno pa ne znamo ništa pobliže o njegovom sadržaju, ali se najvjerojatnije radi o katekizmu francuskog prosvjetiteljstva, kakvi su se na primjer početkom 19. stoljeća pojavili u Dalmaciji za vrijeme francuske uprave. A takozvani "Napoleonov katekizam" objavljen je 1812. u Karlovcu pod naslovom *Katekizmus u svih francuskog cesarstva cirkvah uselan* (16 str.). Njegov je sadržaj kratak uvod u Sveto pismo, tj. ukratko pripovijeda događaje iz Svetog pisma. Možda se Kristijanović tim tekstom poslužio u sastavljanju biblijske pripovijesti i katekizma koje je stavio na početak svojih propovijedi. Francuske katekizme i katehetsko štivo prevodi prije Kristijanovića i slavonski franjevci. Tako Emerik Pavić objavljuje prijevod biblijske povijesti proroka Rayaumonta (De Sacy) pod naslovom *Ogledalo temelja vire i zakona katoličanskoga to jest Sveto Pismo iliti Jezgra sviu dogogjajah Staroga i Novoga Zakona s tomačenjem svetih Otaca pomišana...* Budim 1759. A Ivan velikanović je objavio glasoviti katekizam francuskog oratorijanca François Aimea Pougeta u dva sveska pod naslovom *Upućenja katoličanska*, Osijek 1787. i 1788.¹⁶ Na kajkavskom području u to vrijeme vladaju službeni austrijski katekizmi, pa je objavljivanje francuskog prosvjetiteljskog katekizma sigurno bio neobičan i hrabar potez. Možda je bio i zabranjen što bi objašnjavalo zašto dosad nije pronađen nijedan primjerak.¹⁷

Zaključak

Kristijanović prevodi na kajkavski i objavljuje glasovito Sarasavo djelo i njime prvi u Hrvatskoj donosi problematiku prirodne teologije (teodiceje). A sadržajem i načinom izlaganja u zbirci propovijedi te objavljivanjem francuskog prosvjetiteljskog katekizma pokazuje se kao napredan i prosvijećen pastoralni djelatnik.

SAŽETAK

Autor u članku prikazuje tri najranija djela Ignaca Kristijanovića, od kojih je prvo (*Način vu vseh življenja dogodajiba vsigdar zadovoljnomu biti*, 1826.) prijevod djela *Ars semper gaudendi* belgijskog isusovca Alfonza Antuna de Sarasa, prema skraćenom izdanju na njemačkom jeziku. Pokazuje nakanu i sadržaj prijevoda, te značenje i raširenost poznatog Sarasava djela, kojega danas smatraju prethodnicom teološke discipline teodiceje. Drugo Kristijanovićevo djelo je zbirka propovijedi (*Blegorječja za vse celoga leta nedelje*, 1830.) koje se odlikuje jasnim i jednostavnim stilom, a moralno-poučnim sadržajem i oslanjanjem na Sv. pismo i crkvene oce uklapa se u tada moderni teološki i pastoralni smjer. Treće djelo (*Kerščanski navuk*, 1831.), danas izgubljeno, je prijevod nekog francuskog katekizma prosvjetiteljske orijentacije. Sva tri djela pokazuju da je Kristijanović bio napredan i prosvijećen svećenik i pastoralni djelatnik.

ZUSAMMENFASSUNG

Der Autor stellt im Artikel die drei frühesten Werke von Ignac Kristijanović dar, von denen das erste (*Način vu vseh življenja dogodajiba vsigdar zadovoljnomu biti*, 1826) eine Übersetzung des Werkes «*Ars semper gaudendi*» des belgischen Jesuiten Alfonz Antun de Saras ist, laut gekürzter Ausgabe in deutscher Sprache. Er zeigt die Absicht und den Inhalt der Übersetzung, wie auch die Bedeutung und die Verbreitung des bekannten Werkes von Saras, der heute für einen Vorgänger der theologischen Disziplin Theodizee gehalten wird. Das zweite Werk von Kristijanović ist eine Sammlung von Predigten (*Blegorečja za vse celoga leta nedelje*, 1830), das durch einen klaren und einfachen Stil gekennzeichnet ist, durch seinen moralisch-belehrenden Inhalt, wie auch durch Anlehnung an die Hl. Schrift und die Kirchenväter in die damals moderne theologisch-pastorale Richtung passt. Das dritte Werk (*Kerščanski navuk*, 1831) das für die Gegenwart verlorengegangen ist, ist eine Übersetzung irgendeines französischen Aufklärung – orientierten Katechismus.

Alle drei Werke zeigen, dass Kristijanović ein fortgeschrittener und aufgeklärter Priester und Pastoralarbeiter war.

BILJEŠKE

¹ Usp. O Šojat, *Život i rad Ignaca Kristijanovića*, Rad JAZU kn. 324 (1962.) 69.

² Isto, 98. Naslov zadnjeg djela, danas izgubljenog, Šojat prenosi iz P. J. Šafarik, *Geschichte der südslavischen Literatur*, II. Prag 1684., 358.

³ Letak nema nikakve oznake tiskara, čuva se u Knjižnici Kajkavijane, Donja Stubica.

⁴ I. Kristijanović, *Nachin*, 3-4. Služim se primjerkom u NSK, Zagreb.

⁵ Isto, 5.-86.

⁶ Isto, 87.-139.

⁷ Isto, 140.-254.

⁸ Usp. C. Sommervogel, *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus*, VII, Bruxelles-Paris, 1897, 621-626.

⁹ Sommervogel, koji prenosi naslov iz Šafarika, misli da ovaj ima krivo kada tvrdi da je djelo prevedeno iz njemačkoga jer se u naslovu spominje francuski. Isto, 626.

¹⁰ H. Hurter, *Nomenclator litterarius Theologiae recentioris*, II, Oeniponte 1895, 925.

¹¹ C. Rosso, *Un précurseur de la théodicée: Alphonse Antoine Sarasa*, *Studia leibnitiana* 3 (1971.) 136.-140; Isti, *Il teorema di Sarasa*, *Filosofia* 22 (1971.) 61.-76; Isti, Sarasa, la quadratura del cerchio e la teodicea, u: *Il serpente e la sirena, dalla paura del dolore alla paura della felicità*, *Napoli 1972.*, 3.-29..

¹² Usp. *Lexikon für Theologie und Kirche*, VI, Herder, Freiburg 1961, 912.914.

¹³ M. Horvath, *Theologia pastoralis*, III. Vindobonae 1781., 28.-29.

¹⁴ Usp. M. Korade, *Teološka i vjerska misao u hrvatskoj kajkavskoj književnosti*, u: *Kajkaviana Croatica - Hrvatska kajkavska riječ* (Katalog izložbe), Zagreb 1996., 93.-94., 117.

¹⁵ I. Kristijanović, *Blagorechja*, nepag. 9-11. Služim se primjerkom iz NSK, Zagreb.

¹⁶ Usp. F. E. Hoško, *Negdašnji hrvatski katekizmi*, Zagreb 1985, 111-222.

¹⁷ Hoško npr. spominje da je Kristijanovićev katekizam zabilježen u katalogu franjevačke knjižnice u Karlovcu, ali knjigu nije pronašao. Isto, 183.

Primljeno: 2001-10-18

